

Telcs Ede hollandiai évei¹

Géber Áron fordítása

Az írás középpontjában Telcs Ede hollandiai tartózkodása, ismeretségi köre és munkássága áll. Továbbá, hogy milyen hatással volt a holland éremművészetre, amely az ott-tartózkodása alatt bontakozott ki.

Telcs Ede levelei Geurt Brinkgreve-hez (1930–1948)

A hágai *Sculptures by the Sea Museum* archívumában Telcs Ede 44 levele található meg. Ezeket Geurt Brinkgreve (1917–2005) holland szobrász özvegye 2010-ben ajándékozta a múzeumnak. Telcs Ede a leveleket 1930 és 1948 között a fiatal Geurtnek írta.

A levelezés figyelemre méltó képet mutat a híres szobrász és az éremművész kapcsolatáról, aki barátjának, Marius Brinkgreve-nek (1888–1966) volt a fia. Geurt Brinkgreve Telcsnek – mint tanárának és mindenekelőtt mint ihletőjének – köszönheti, hogy később maga is szobrász és éremművész lesz. Ezen levelek készítették e sorok szerzőjét arra, hogy két hosszabb szöveget írjon: az első az életével, a munkásságával és a levelek elemzésével foglalkozik (*Sculptuur Studies* 2011–2013, 24–43), a második pedig a holland érmész művészetéről szól (*De Beeldenaar* 2015, 5–9).

A levelek három okból fontosak. Érdekes képet festenek Telcsről mint tanárról, művésztől és emberről. Ugyanakkor tanúságot tesznek a Telcs és a Brinkgreve család közötti szoros barátságról. Ez a barátság a hollandiai tartózkodása alatt kezdődött, és Telcs Ede életének végéig tartott. Vessünk egy pillantást arra, mi is történt pontosan abban az időben, hogy levelei révén képet alkothassunk Telcsről.

¹ A szöveg angol eredetije a Szabadkai Városi Múzeumban, 2016. szeptember 18-án, a Zsidó Kulturális Fesztivál keretében hangzott el.

Munkássága és barátai

Az első világháború utáni években Magyarország nehéz időszakon ment keresztül. A művészek nehezen találtak munkát, így Telcs másutt keresett boldogulást. Carel Begeer, a Royal Begeer utrechtii ezüstművészeti gyár igazgatója meghívta, hogy jöjjön Hollandiába, és ott dolgozzon. Carel Anthony Begeer fia volt, akivel Telcs 1910-ben, egy Drezda közelében lévő szanatóriumban ismerkedett meg, és aki nem sokkal később váratlanul elhalálozott. Telcs valószínűleg kapcsolatban állt a Begeer családdal, és tíz évvel később, 1920. május 11-én érkezett Utrechtbe.

Akkoriban Marius Brinkgreve volt a gyár érmészeti osztályának az igazgatója. Jó barátok lettek Telccsel, mindkét férfi mély csodálattal és szenvedéllyel kötődött a klasszikus világhoz.

Telcs gyakran meglátogatta Brinkgreve-éket otthonukban, az Utrechten kívüli Bunnikban, és kellemesen érezte magát a családban. Ekkoriban szoros kapcsolatot alakított ki a gyerekekkel, a három fiúval, akik közül a hároméves Geurt volt a második. Miután 1922 decemberében visszatért Budapestre, Telcs élete végéig levelezett a családdal, valamint meglátogatta őket, és Budapestre hívta a két fiút, Geurtet és Willemet, hogy a műtermében dolgozzanak.

A levelek rövid elemzése

Mint már említettük, a levelek érdekes képet alkotnak Telcs Ede tanári és művészi oldaláról, valamint emberi tulajdonságairól. Összpontosítsunk hát erre a három tényezőre, hogy jobban megismerhesük a művészt.

Telcs mint tanár

Telcs 1930-ban írta első holland nyelvű leveleit Geurtnek, aki akkoriban 13 éves gimnáziumi tanuló volt Leidenben. Apja, Marius nagyra becsülte Telcset, és azt szerette volna, hogy a fia is szobrász legyen. Megkérte Telcset, hogy levelezzen Geurttal, s ösztönözze e cél elérése érdekében. Három év elteltével Marius álma valóra vált: Geurt a hágai Királyi Művészeti Akadémia szobrászati tanszékének hallgatója lett. Onnantól fogva Telcs rendszeresen támogatta Geurtot tanulmányai során. A Hollandiából küldött fényképeket megjegyzésekkel, helyesbítésekkel és tanácsokkal látta el, minden alkalommal nagy figyelmet szentelt ezeknek. Telcs Ede komoly és szigorú tanár

volt, a tanítványtól fegyelmet és engedelmességet követelt meg. Szerinte az önfegyelem és a kemény munka nagyon fontos a jó eredmény eléréséhez. Sokszor ismételte e mantrát, mert tudta, hogy ez volt tanítványának gyenge pontja. Telcs a tanítványától komoly elkötelezettséget várt el.

Telcs mint művész

Telcs a klasszikus művészet kimagasló képviselője volt, és Európában az első világháború után bevezetett modern stílusok komoly ellenzője. Leveleiben sokszor kifejtette ezen véleményét, azt állítva, hogy csak a klasszikus művészet örök értékű, és a legmagasabb emberi teljesítményként marad fenn az utókor számára: „Es gibt nicht moderne und conservative Kunst, es gibt nur gute Kunst und das Gegenteil. Das Wort 'modern' ist hier wertlos, denn was heute modern ist, wird morgen 'demode', aber echte Kunst bleibt für immer. Das zeigen Jahrtausende alte Beispiele.”² Az évek során csalódottsága egyre nagyobb lett, a változást semmilyen módon sem tudta elfogadni. 1936-tól gyakran panaszkodott, hogy a versenyeken munkáit elutasították, amiért a zsűritagok hozzá nem értését okolta, és ez mély sebeket ejtett benne. 1939-ben úgy döntött, hogy véglegesen felhagy szobrászati munkájával.

Telcs mint ember

A leveleiből Telcs Ede egy igencsak eredeti személynek mutatkozik: hűséges, becsületes, nyitott és figyelmes a világgal és a körülötte levő emberekkel szemben. Rendkívül becsülte barátait és tanítványait. Rengeteg időt és energiát fektetett a levelek írásába: mindenét, művészetét, hatalmas szakmai tapasztalatát és tudását beleadva. Barátsága tiszta és önzetlen volt. A Geurtnek írt legutolsó levele (1948. június 8-a, egy hónappal halála előtt) szomorú hangvételű volt, ugyanis mélyen csalódott a világban: „Unsere Welt ist jetzt ein Zerrspiegel.”³

² „Nem létezik olyan, hogy modern és konzervatív művészet, csak jó művészet létezik, és annak ellentéte. A »modern« szó itt értéktelen, mert ami ma modern, holnap már nem lesz az, csak a valódi művészet tart örökké. Ezt az évezredek bizonyítják.”

94 ³ „A mi világunk most egy görbe tükör.”

Érmék és egyéb alkotások Hollandiában

Hollandiai tartózkodása alatt Telcs sok érmét készített. A legfontosabb, tematikusan csoportosított alkotások válogatása következik.

Az első „holland” érme (1920) – Nem sokkal azután, hogy Utrechtbe érkezett, Telcs Ede elkészítette az első érmét. A tulipánok között gyermeket látunk, magasra emelt karokkal, a Szentlélek fénye sugároz fölöttük. Hollandiát májusban ellepik a tulipánok, a gyermek itt az új életet szimbolizálja, nemcsak a természetben, hanem a művész számára is. A gyár munkásai nagyra értékelték ezt a művet, és néhányszor fel is kérték, hogy gyermekük születése vagy keresztelkedése alkalmából nekik is készítsen ilyet.

Az első megrendelés – Carel Begeer elégedett volt Telcs első érméjével, és hamarosan rendelt tőle még kettőt: egyet a Begeer-gyárnak, egyet pedig a Begeer-üzletnek. Mindenki csodálta az első kettőt a szimbolikus kompozíció klasszikus szépségéért, amelyen egy gyermek látható. A gyár számos alkalommal felhasználta különböző eseményeken más-más feliratokkal, többnyire egy másik érme hátlapjával együtt.

Különböző szervezetek megrendelése – Hamarosan további megrendelések érkeztek holland ipari vállalatoktól, illetve fontos személyektől. Telcs ezekkel a munkákkal alapozta meg jelentős éremművészi hírnevét Hollandiában. 1921-ben négy bronz domborművet készített a Gilissen&Co, a hollandiai lisztgyártó társaság, a Westzanen&Laan és a Haarlem tűzbiztosító társaság számára.

A holland állami szervek megrendelése – Az 1921-ben és 1922-ben a tüzelőanyag-elosztó bizottság és Groningen városa számára készült érmék Telcs holland hatóságoktól kapott megrendeléseiről tanúskodnak. Az első Eduard Hütterrel közreműködve készült. Valójában nem tudjuk, hogy a művészek közös terv alapján dolgoztak-e. Valószínűbb, hogy mindegyik külön modellt készített (az előlapon és a hátlapon), és a gyár egyesítette a kettőt.

Jelentős holland személyek arcképei – Amikor 1923-ban Rotterdam polgármestere, R. F. Zimmerman visszavonult, Telcs Ede halhatatlanná tette egy klasszikus érmén. Szintén megörökítette D. Crollt, a hajógyári társaság igazgatóját. Mindkét arckép a művészettörténet mesterműve, és Telcs kimagasló éremművészi képességeit tanúsítja.

Barátok és magánszemélyek arcképei – Telcs egyoldalú érméket is készített: arcképeket a holland barátainak gyermekeiről, többek kö-

zött Henkről (Marius Brinkgreve legidősebb fiáról, 1921-ben) és Florentiánáról (Arnold von Weiler lányáról, 1922-ben). Mindkét barátja a Royal Begeer gyár igazgatója volt, itt dolgozott Telcs Ede. 1921-ben egy igen kifinomult képet készített Aaltje Noordewierr-ről, egy akkoriban ismert szoprán énekesnőről, akit Telcs nagyra becsült. Három évvel később fehér márványból elkészítette az énekesnő mellszobrát is.

Díj-érmék – A díj-érméket a különböző versenyeken osztották ki a díjazottaknak. Telcs Ede néhány ilyen tervezett: 1920-ban a zenei versenyeknek, 1921-ben a színházi és a sportversenyek, valamint a kenyérsütők megmérettetése számára. E munkákon is látható az alakok művészi virtuozitása.

Holland éremművészekkel való együttműködése – Telcs Ede nagyra becsülte Jacobus Jan van Goort (1874–1956), a Royal Begeer-gyár fő vésnökének képességeit, akit tanárjának és barátjának tekintett. Két érmét készítettek együtt: 1921-ben Hirohito japán trónörököséről – látogatása alkalmából – és 1922-ben a koppenhágai holland kiállításról. Ezek az érmék a két művész együttműködését példázzák, akik nagyra becsülték a klasszikus szépséget.

Telcs által ihletett érmék – Jóval azután, hogy Telcs elhagyta Hollandiát, munkáját a Royal Begeer-gyár több alkalommal és különböző összeállításokban használta fel. 1938-ban Beatrix trónörökös hercegnő születésének megünneplésére Telcs Ede 1920-as években alkotott első érméjének mintáját használták újra, ez alkalommal a Szentlélek helyett egy felirattal és egy koronával, valamint egy másik művész érméjének hátlapjával kombinálva. Beatrix hercegnő születésének alkalmából Marinus Kutterink (1907–1983) érmész tervezett egy fát. E művész ugyanazon alkalomra újabb érmét alkotott, amelyet szintén Telcs sok évvel azelőtti műve ihletett.

Egyéb hollandiai alkotások – Telcs Ede csupán néhány évig tartózkodott Hollandiában (1921-ben és 1922-ben, illetve néhány hónapot 1924-ben), ebben a rövid időszakban pedig az érmék készítésére koncentrált. Azonban sikerült néhány szobrot is létrehoznia. Az egyik a 17. századi Adam van Vianen ezüstműves szobra, egy nagy szobor mintája, melynek célja a hágai gyár üzletének díszítése volt. Pénzügyi problémái miatt a teljes méretű szobrot sohasem készíthette el.

*

Mint már említettük, Telcs Ede sok művet alkotott, mely a holland nemzeti örökség részét képezi. A holland múzeumokban található érmei Telcs ottani rövid tartózkodásának néma tanúi. Munkáját ismerték, és kétségtelenül ösztönzően hatottak néhány holland éremművészre. Marinus Kutterink munkássága mellett de Geurt Brinkgreve érméi is Telcs hatását mutatják: a klasszikus szépséget képviselik.